

ERMENİ MESELESİ*

(1878-1923)

Enver Ziya KARAL

Çev. Arş.Gör.Erdal AYDOĞAN**

Ermeni Meselesi diye isimlendirilen problem aslında Osmanlı Devleti'ne karşı Ermeni isyanlarıyla beraber ortaya çıkmış bir problemdir. 19.yy. ikinci yarısında vuku bulan bu olaylar farklı safhalardan geçip Osmanlı imparatorluğu'nun yıkılışıyla son bulup böylece tarihe mal olmuştur.

Herşeyden, Ermeni isyanları Türk ve Ermeni toplamları arasındaki ilişkiden doğmuş gibidir. Ve bu onların iç meselesi görünümündedir. Fakat gerçek hiçte öyle değildir. Bu isyanlar Batılı diplomatların "ŞARK MESELESİ" diye isimledirdikleri meseleden ayrı düşünülmemelidir. Osmanlı İmparatorluğu toprakları üzerinde yaşayan farklı toplumlar üzerinde yabancı güçlerin kurmak istediği "manda" idaresini de gözardı etmemek gerekir. Bu özellikleri yüzünden Ermeni meselesi büyük güçler gibi Türk ve Ermeni toplumlarını da ilgilendiren bir problemdi. Ve uluslararası olduğu kadar karışık bir karakter arz eder. Her büyük devlet emperyalist çıkarları için Ermeni meselesi üzerine çaraler uygulamak istedi. Problem her zaman suni karakterini korudu. Bu yüzden de Türk ve Ermeni halkı gereksiz yere sıkıntılar çekti

Ermeni meselesi Ermeni teşkilatları ve bunlara yakın Batılı bazı yayınlarla Ermeni toplum üzerinde Osmanlı İmparatorluğu tarafından yapılan bir baskı hatta soykırımı varmış gibi tanıtılar. İyi hesaplanmış bir propagandanın neticesinde bu bilgileri öğrenen dünya kamuoyu bunlara rağmen aşağıda altını çizdiğimiz konular gereksiz değildir:

- 1- Osmanlı Devleti'nde Ermenilerin durumu.
- 2- Yabancı devletlerin kışkırtma ve faaliyetleri
- 3- Ermeni gizli ihtilal komitelerinin oluşturulması ve faaliyetleri
- 4- I. Dünya Savaşı boyunca Ermeni problemi

* Enver Ziya Karal'ın La Question Armenienne adlı Fransızca kitapçığının tercümesidir

** Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Araştırma Görevlisi

5- Paris Barış Konferansı sırasında bağımsız veya özerk Ermeni üzerine tartışmalar.

I. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA ERMENİLERİN DURUMU

Bilindiği gibi Osmanlı İmparatorluğu köken olarak Türk, temel haklar yani devlet felsefesi olarak İslam ve toprakları üzerinde yaşayan başka toplumlar sebebiyle karışık bir devlet idi. Gayr-i müslim topluluklar kendi içlerinde kendi idarelerini kurmuştu ve din, mezhep kültür ve medeni haklardan yararlanıyorlardı. Gayr-i müslim topluluklar arasında Ermenilerin istisnai niteliklerde bir yeri vardı.

Ermeniler İmparatorlukta farklı farklı yerlerde yaşıyordu. bulunmalarına rağmen hiçbir yerde çoğunluk değildi. I.Dünya Savaşı öncesi gerçekleştirilen İngiliz istatistiklerine göre Ermeni nüfusu Doğu Anadolu'da nüfusun 165'ini oluşturuyordu. Diğer Gayrimüslim toplulukların tersine, Ermeniler farklı üç kilise etrafında toplanmıştı. Büyük çoğunluk Gregorienne Kilisesi'ne bağlı, bir kısım Katolique Ermeni Kilisesi'ne, bir kısmı da gelişmesi henüz devam eden 19.yy. başında kurulan Protestan Ermeni Kilisesi'ne tabii idiler. Coğrafi dağılım ve kilise birlikteliğinden yoksun olanlar yüzünden Ermeni Türk kültürüne çok iyi uyum sağlamışlardı. Ermenilerin büyük bir kısmı yalnız Türk dilini konuşuyorlardı. Ve Türk gelenek ve yaşayışını benimsemişti. Bu yüzden Avrupa kamuoyunda yalnız Türkçe konuşan bu Ermeniler Hıristiyan Türkler olarak telakki ediliyordu.

Ermeniler, Osmanlı İmparatorluğu'nun en rahat toplumunu oluşturuyorlardı. Doğu Anadolu'da yaşayan bunlar tarım, bölgesel endüstri ve küçük ticaretle işigal ediyorlardı. Büyük şehirlerde müteahhitlik, bankerlik, kuyumculukla uğraşıyorlardı. Ve dış ticarete de onlar uğraşıyordu. Genel olarak dış ticaret Osmanlı İmparatorluğu'nun Ermenilerce yürütülürdü. A.B.D'de son yıllarda yazılan bir doctorat tezinde bu konuda şöyle deniliyor

"Ermeniler, Türkler tarafından muti (uysal) toplum olarak tanınıyordu. 1877 Osmanlı-Rus Savaşı öncesi İmparatorluk doğu vilayetlerinin ekonomik şartları diğr

bölgelere göre daha iyiydi. Ermeni tüccarlar, bankerlikte, olduğu gibi Osmanlı imparatorluğu en zengin sınıflarını oluşturuyorlardı.

Akıllı, çok çalışkan ve Türk kültürünü benimsemiş insanlar olan Ermeniler diğer Osmanlı toplulukları gibi bağımsızlıkları peşinde koşmadılar. Bu yüzden İmparatorluk idaresine bazen de en yüksek rütbelere malik olmuşlardı. Kabul edilmişlerdi. II.Sultan Mahmut zamanında devletin tam güvenini kazanmış memurlara verilen sancak taşıma görevini onlara da vermişti. Sultan Abdülmecid'in hükümlerinde bulunan bir çok Ermeniye imparatorluk sarayının görevleri verilmişti. Sultanın her hafta ziyaret ettiği ünlü "Gümüş Gerdan" ailesine yaptığı ziyaret Sultanın itimadını gösteren önemli bir açıklamadır. Bu ailenin fertleri her zaman sarayda çok iyi kabul görürlerdi. Zaten saraya sık sık gelen Ermeniler geceyi de orada geçirirlerdi. İmparatorluğun ünlü kişileri de aynı şekilde hareket ederdi. Aşağı yukarı bütün Ermeniler Sadriazamın itimadını kazanmışlardı. 1896 Islahat Fermanı'nın beyanından sonra Ermeniler valilik, elçilik, baş müfettişlik ve de bakanlık görevlerine bile malik oldular. Yalnız bu değil ülke idarccilerinin de bunlara karşı bir sempatisi vardı. Halk ve Müslüman cemaatlerin liderleri de aynı içten duygulara sahiptiler. Adana bölgesinin Kazanoğlu ailesi mal-mülklerinin idaresini hesaplarını tutan Ermeni tüccarlara itimat ederdi. Öyle ki sonuçları kontrol etmeden kabul ederlerdi.

I.Dünya Savaşı'ndan sonra General Harbord'un ekibi Doğu Anadolu'da ve Rusya'da Ermenilerin durumunu öğrenmek için görevlendirilmişti. Amerikan Senatosu'na sunulan raporunda Türk ve Ermenilerin her zaman birlikte ve barış içinde yaşadığını açıklamıştı. Şunu eklemişti: "Erzurum'da Türkler Hac için Mekke'ye gittiklerinde mal-mülklerini, ticarethanelerini itimat ettikleri Ermeni komşularına bırakırlardı. Ve Ermeniler de iş seyahatlerine çıktıklarında aynı şekilde davranırlardı.

YABANCILARIN KIŞKIRTMASI VE ETKİLERİ

Yukarıda açıklandığı gibi- "Ermeniler asırlar boyunca baskıya maruz kaldı. Yardım ve destek olmaksızın kaderlerine tuş edilmiştir. İddialarının tarihi gerçeklerle hiçbir alakası yoktur. Zaten hiçbir belgeye dayanmayan bu atıflar kötü niyetli propagandalardan kaynaklanan yalanlar gibi düşünülebilir. Bu halde Türk-Ermeni ilişkilerinin bozulmasının sebeplerini Fransız İhtilâli'nin milliyetçi etkilerine bağlamak iki sebepten mümkün görülmez: Birincisi, ERmeni milletin menşei aydınlatmaya Ermeni tarihi, İkincisi niçin milliyetçi hareketlerine geçmeden önce, Fransız İhtilâli'nden 1878'e kadar beklediler.

Ermeni tarihinin başlangıcı konusundaki şüpheleri Ermeni tarihçilerde dile getirerek: "Ermeni halkının menşei ve tarihinin başlangıcı günümüze kadar karanlık kaldı. Bilinen eski bir teoriye göre Ermeniler m.Ö. 8. ve 7.yy.larda Van civarında Urartularla karışan Friglerin bu kolu çok sonraları Ermeni halkını oluşturuyor. Son yıllarda yapılan araştırmalar sayesinde gittikçe önem kazanan başka bir teoriye göre ise; Farklı dilleri konuşmalarına rağmen bu iki topluluk aynı Turan menşei idi. Şu halde Türklerle akrabalık bağları vardı. Ermeniler mevcut kültürlerini ciddi olarak ek almaya karar vermeleri ancak 19.yy başında oldu. Ve yabancı ülkelerden gelen protestan misyonerlerinin ve milliyetçi bir ihtilâlin oluşmasını sağlayan faaliyetlerin büyük rollerini bilmeyen yoktur.

1847'de politik sebeplerden dolayı İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsız bir kilise kurma izni elde etti. Böylece bu sözlü ve yazılı olarak Ermeni milleti konusundaki tavsiyeleri Ermenilerin milliyetçi duygularının gelişmesine yardım etmiş oldu. Ve böylece Ermeni ihtilâllerinin planlarını dolaylı olarak kolaylaştırdı. Misyonerler tarafından ABD'ye gönderilen bu detaylı raporlar orada kitap, broşür ve süreli yayınlarda yayınlanması Türk-Ermeni gerginliğini artırmıştı. Şu hade Amerikan kamuoyunda Ermeni meselesini yalnız bu yüzüyle tanıyabildi.

Ermeni ihtilâlleri faaliyetlerini hazırlayan faktörler arasında ABD giden Ermeni göçmenlerinin kışkırtmalarına da işaret etmek gerekir. ABD'ye Anadolu'dan giden Ermeni göçmenlerinin sayısı 1914'te yapılan bir incelemeye göre 80.000 civarındaydı. Yalnız Harput bölgesinden giden göçmenler ailelerine yılda 600.000

bin İngiliz lirası para gönderiyordu. Bu Ermeniler ABD 5 yıl iskândan sonra Amerikan vatandaşı oluyordu. Türkiye'ye dönen bazıları Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan yakınlarına da Amerikan vatandaşlık haklarının verilmesini istiyordu. Oysaki bu hiçbir şekilde mümkün değildi. Zira Osmanlı İmparatorluğu ve ABD arasında hiçbir anlaşma mevcut değildi. Dışarıdaki Osmanlı vatandaşı ve Ermeni teröristlerin organizasyonlarına üye Ermeni işlerini namusluca yapacaklarına bozguncu faaliyetlerini açıkça söylüyorlar.

Ermeni meselesi için zemin hazırlamaya yönelik Avrupalı Devletlerin kışkırtmalarını da hesaba katmak gerekir. (Rus Çarı Petro I La'Pierre le Grand'ın Doğu Anadolu'nun Rus egemenliği altına alma planında bu mesele vardı. Napolyon Bonaparte'in Mısır ve Suriye seferleri sırasında Osmanlı Ermenilerinin durumuyla çok ilgileniyordu. Çünkü Kafkasya'dan geçerek Hind ülkesine bir sefer yapmak istiyordu. Bu sebeple bölgede mevcut Ermenilerin büyük kısmından teşekkül etmiş bir orduyu Tifliste kurmayı düşünmüştü. Bu projesini hiçbir zaman gerçekleştirememesine rağmen Paris'te Doğu Dilleri Okulu bünyesinde Ermenice ile ilgili bir bölümün kurulması mazidardır. Tür-Rus savaşının başlaması büyük göçlerin bu konudaki sistematik sömürü ve faaliyetleri bir Ermeni Meselesini doğurduğunu söyleyebiliriz.

ERMENİ MESELESİNİN DOĞUŞU

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Türk-Ermeni ilişkilerinde dönüm noktasıdır. Savaşın nedenleri arasında başlıca Osmanlı İmparatorluğu Parlamenter bir sistemin kurulmasına karşı Avrupalı devletlerin mukavemeti idi. Özellikle de Rusya-Benzer bir rejimin oluşması, büyük güçleri İmparatorlukta Gayrimüslim toplulukların geleneksel ve itibari haklarını korumadan yoksun bırakabilirdi. Dinî sebeplerden kaynaklandığı söylenen himaye gerçekte emperyalist bir karakter taşıyordu. Bu savaşta Rusya'nın zaferi Ermeni meselesinin oluşumunu kamçılayan üç önemli faktörü doğurdu. Osmanlı İmparatorluğu işgal ettiği topraklarda yaşayan Ermenilerle Rus ordusunda görevli Ermeni menşeli subayların ilişkisi en önemlisiydi. Bu

subaylar Rus ordusu destekli bir Ermeni isyanının var olduğu izlenimini vermeye çalışıyorlardı. İkincisi Balkan topluluklarının bağımsızlıklarını elde etmesiydi. Ve üçüncüsü Rusya'nın Ayestefanos (Sanstefano) Antlaşmasınının 16.maddesine göre Ermenilerin hamisi olmasıydı. Ayestefanos Antlaşmasınının yeniden gözden geçiren Berlin Antlaşması'nda da bu maddenin (16) yerine geçen 61 maddede ise şöyle deniliyordu: "Osmanlı İmparatorluğu Doğu vilâyetlerinde yaşayan Ermenilerin dinî ihtiyaçlarına binaen reformlar ve Çerkezlerden-Kürdlerden gelebilecek tehlikelere karşı güvenlikleri sağlamak için zaman kaybetmeden girişimlerde bulunmasından sorumludur. Osmanlı Hükümeti uygulama konusunda büyük güçlerini düzenli olarak bilgilendirmekten de srumludur." Böylece Ermeni meselesi Osmanlı Devleti tarafından uygulanacak ve büyük devletlerce de kontrolü yapılacak bir mesele gibi ortaya çıkmıştı.

Ermeniler bu sonuçlardan hiçte memnun değillerdi. Önceden İstanbul Patrik Başkanlığı altında bir delegeyi Berlin Kongresi'ne gönderen Ermeniler ilgililere "Lübnan ve Bulgaristan'daki idareye benzer şekilde, Doğu Anadolu toprakları üzerinde Özerk Ermenistan idaresi kurmak için önerilerde bulunmuşlardı. Projeleri kabul görmedi ve İhtilâli başlatmaksızın çarpışmadan hiçbir şey elde edilemeyeceği" dersini alarak Türkiye'ye geri döndüler.

ERMENİ İHTİLÂLİ İÇİN GİZLİ KOMİTELERİN OLUŞMASI

İhtilâli başlatmak için örgütlenmek gerekirdi. Bu örgütlenme Ermeniler tarafından oluşturulan ihtilâlin gizli komiteleri tarafından gerçekleştirildi. 1885'te Van'da Armenakian Komitesi 1887'de İsviçre'de Hınçak Komitesi ve 1890'da Tiflis'te Taşnak Komiteleri kuruldu. Son iki komite Rusya'daki Ermeniler tarafından meydana getirildi. Fakat her üçünüde şu ortak noktaları vardı.

Üçünüde iddia ve amaçları Doğu Anadolu'da yaşayan Ermenilerin bağımsızlığına kavuşmasından ibaretti. Teşkilat merkezleri farklı şehirlerde bulunup, hareket alanları aynı idi. Anadolu ve İstanbul. Ortak hareket noktaları (sistemleri) Ermeniler arasında milliyetçiliği yaymak, onları silahlandırmak,

Osmanlı İmparatorluğu'nda çete savaşlarını teşvir ederek krizler yaratmak, Büyük güçleri müdahale için kışkırtmak böylece amaçlarına ulaşmak. Hınçak Komitesinin ilk büyük Kongresinde; "Hınçak İhtilâl Komitesi'nin Yüce Kanunu" diye isimlendirilen programları mazidardır. Bu programa göre, Dünyanın farklı bölgelerinden gelen delegeler Anadolu'yu isyan bölgelerine ve bu isyanların kışkırtılması detaylı bir şekilde planlanmıştı.

Bu komitelerin oluşmasının ardında iki önemli nokta vardı. Birinci mevzu, bu kuruluşların Berlin Antlaşması'nın ardından teşekkülü, ikinci mevzu ise Ermenilerin yabancı devletlerce desteklenmesi idi.

Berlin Antlaşması'yla, Balkanlarda Osmanlı topluluklarının bağımsızlığına kavuşması şüphesiz Ermeniler için cesaret verici bir dayanaktı. Yabancı kışkırtmalar için aşağıda yazılanlar önemlidir. Özellikle Anadolu'da Ermenilerin durumu Berlin Antlaşması'ndan sonra gitgide kötü oldu. Bu durumun en büyük sorumluluğu İngiltere'ye aittir. İngiltere Ermenilerin hamisi olduğunu, reformların yapılmasını ve Özerk bir Ermenistan eyaleti fikri için Ermenileri kışkırtmıştı. Şu halde Hristiyanlığı destekleme bir kısmı idi. Fakat asıl önemlisi Rusya'nın gelişmesini durdurabilmek için özerk bir Ermenistan fikri idi.

Berlin Kongresi'nden sonra Rusya Ermeni çıkarlarını koruma işi İngiltere'ye bırakarak ikinci planda kalmayı kabul etmiş gözüküyordu. Fakat Rusya Osmanlı İmparatorluğu'nun sürekli bir kriz içinde olmasını tercih ettiği için, Ermenilerin bir isyanı karşısında kayıtsız kalamıyordu. Bu mevzuda 1890'dan I.Meşrutiyetin ilanına kadar Ermeni ihtilâl komitelerinin kışkırttığı ihtilâl bölgelerinin hepsinin önce reformların gerçekleştirilmesi ve akabinde özerklik elde etmek için büyük güçlerin yardımını çekme amacı vardı. Sonunda, Komiteler diplomatik görüşmeler sırasında ve propaganda alanında sadece bu yardımı alabildiler.

Ermeni Komiteleri veya büyük devletler tarafından Osmanlı İmparatorluğu'na sunulan reform projelerinin uygulanabilirliği mümkün değildi. Reformaları uygulanmada mecburiyet sahası Doğu Vilâyetlerinde nüfusun büyük çoğunluğunun Ermeniler değil müslümanlar oluşturuyordu. Fakat Müslümanlardan daha fazla

imtiyazlara sahip Ermenilerin zorla elde ettiği yeni idari statüleri çok uzun sürmedi. Üstelik Müslümanların halifesi olan II.Abdülhamit, Anadolu'da Müslüman-Türk birliğini tehlikeye düşürücü kararları alması mümkün değildi. Bu gerçekleri görmemezlikten gelen yabancı ülkeler Ermeni Komiteleri isyan çıkartmasında cesaretlendirmişti. Hiç şüphesiz bunlar Osmanlı İmparatorluğu temel prensiplerini yıkmakta başka amaçları yoktur. Bu şartlar altında Ermeni olsun veya olmasın hiçte önemli değildi. Çünkü İhtilâl komitelerine karşı Osmanlı İmparatorluğu için güç kullandığını anlamak zor değildi. Buna göre II.Abdülhamit devrinde Osmanlı Devleti 1895-1897 Zeyton isyanlarında; Van isyanında, Sasun olaylarında; Osmanlı Bankasına yapılan saldırıda ve 1909 Adana'da vuku bulan isyanlarda güç kullandı.

Babıali'ye yürüyüşde, Adana olaylarında Ermeniler arasında olduğu gibi, Müslümanlar arasında da ölenler oldu. Fakat yabancı propagandalarla bu olaylar çarpıtıldı ve Ermenilerin, Türkler tarafından katledildiğine dünya kamuoyunu inandırdılar. Böylece, Ermenilerin katli efsanesi her yönüyle uyduruk ve suni esaslara dayanmıştı.

I.DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA ERMENİ MESELESİ

Türkiye'nin I.Dünya Savaşına iştirak etmesiyle Ermeni meselesinin karakteri değişti. I.Dünya Savaşı Ermenilerin Türk egemenliğinden kurtulmak için iyi bir fırsat olabilirdi. Bu yüzden İtilâf kuvvetleriyle işbirliği yaparak, ülkenin içinden Türklere karşı bir cephe açmış oldular. İtilâf ülkeleri için Ermeni meselesi Ermenileri silahlandırarak Türkleri kuşatmak ve savaşı çabucak bitirmek için iyi bir fırsat idi. Türkler için ise, Ermeni meselesi, düşmanla muhtemel işbirliğine engel olmak, askeri sahalardan uzaklaştırmak böylece Osmanlı Devleti'nin varlığını korumaktan başka birşey değildi.

Şuda gerçekki bazı yerlerde Ermenilerin silahlı mukavemeti yüzünden iki taraftan da kan akıtıldı. Bunun yanında hastalıklar ve yer değiştirme sırasında soğuktan ölenlerde oldu. Hatta Türk halkının tasvip etmediği saldırılar da hayatlarını

● kaybeden Ermenilerde yok değildi. Fakat aşağıda da göreceğimiz gibi üzcü olaylara soykırımı (genocide) demek mümkün değildir.

■ I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Ermeni İhtilâl Komitelerinin savaş gayeleri de ortaya çıkmış oldu. Taşnaksütyün Komitesi Osmanlı Ermenilerini kurtarmak için Çar ordusunda yerlerini almaları için Rusyalı Ermenilere de çağrıda bulundu. Aynı anda hınçak Komitesinin Paris merkezi "Yaşasın Ermenistan" diye biten beyannâmesinde Ermenilerin özgürlüklerine kavuşması için zaman gelip çatıldığını duyuruyordu. Diğer taraftan Türkiye'de bulunan İhtilâl Komiteleri'nin liderleri iktidardaki İttihat ve Terakki yöneticilerinin işbirliği çağrısını reddettiler. Savaş sırasında Osmanlı vatandaşı üzerlerine düşen görevleri yapmakla yetindiler. Gerçekte onlar bağımsızlıkları için çarpışma kararlarını çoktan almışlardı. Bu yüzden Osmanlı İmparatorluğu savaşa katılmasıyla soykırım (genocide) diyen Ermeni ve İtilâf ülkelerini ülkeden atma zamanı çoktan gelip çatmıştı.

Bu kapı dışarı ne zaman, neden ve nasıl vuku bulmuştu. Ermeniler ve hamileri tarafından bu sorunlara verilen cevaplar gerçekte doğru olmayan sürekli progandayı amaçlıyorlardı. Komite militanları ve Ermeni tarihçiler her zaman kesin tarihler vermekten kaçındılar. Hatta Cenevre Üniversitesi Profesörlerinden Mösyü Pandermadjian 1964'te sürgünleri açıklarken 1915 yılının ilk aylarından müphen olarak bahsetti. Fakat hangi ayın hangi günü? Aydınlatmak için hiçbir not yok. Oysaki tarih herşeyde önce bir kronolojidir. Olaylar arasında ilişkiler kurmadan mevzuları aydınlatmak mümkün değildir. Şuna da işaret etmek gerekir ki Ermeni insiyatifinden kaynaklanan bunu gizlemeyi beklemek sürgünleri başlatmak bir tarih yanılığısıdır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'na girdiği zaman Ermeni Komiteleri Rusların yanında yerleri alma kararlarını çoktan almışlardı. Oysaki o yıllarda, Osmanlı Hükümeti'nin Ermenileri sürgün etme fikrini taşııyordu. Zaten Osmanlı ordusu 1914 sonbaharında Rus ordusuna saldırdı ve hatta Sarıkamış bozgunu başından geçmişti. Ermeniler her zaman bölgede yerlerini korudular. Bu

sürgün 1915 Nisan ayının 2.haftası başlamıştı. Buradan aşağıdaki 3 sebebi de zikretmek gerekir:

1- Adı geçen sürgünden 2 ay önce İtilâf ülkelerinin donanmaları 19 Şubat'ta Çanakkale Boğazı'nda operasyonlarına başlamıştı. Böylece Osmanlı İmparatorluğu düşman tarafından her tarafta çembere alınmıştı.

2- İtilâf ülkeleri özellikle Rusya, Osmanlı birliklerini sırtından hançerletmek için Ermenileri silahlandırmıştı.

3- Özellikle İtilâf kuvvetlerinin Çanakkale Boğazı'na taarruzlarından sonra Komitelerden yardım gören Ermeni teba Rusların tarafında gönüllü olarak yer almaya başladı. Onlar çeteler halinde terörist hareketlere koyuldular.

Alınan bilgi ve mevcut silah sayılarına göre, hükümet büyük bir Ermeni isyanından endişe ediyordu. Gerçekten de Nisan ayında Van'da büyük bir isyan başladı. Van'ın ermeni teşkilâtı, Doğubeyazıt'ta Ermeni gönüllülerince oluşturulmuş birlikleri kumanda eden Yundenitch'in yardımıyla Nisan'da van şehrini kontrol etmeyi başardı.

Bu olay üzerine orduyu hatta devleti korumak için hükümet Ermenilere sürgün kararı aldı. Bu arada birçok bölgede Ermeniler isyan hareketlerine kalkıştı.

Ermeni yazarlar ve hamîleri bu olayların Ermeni halkının kökünü kazıma olduğunu düşünüyordu. Bu itham yersiz ve temesizdir. Gerçektende sürgün yollarında Ermeniler kayıplar verdiler. fakat bunun sebebi vardı, bazı yörelerde Ermenilerin silahlı dinenişi, hastalıklar, eşkiya hareketleri, iletişim araçlarının yetersizliği ve ülkenin bir kısmının yabancı işgaller altında bulunması.

Zaten, sürgünler bütün ülkede uygulanmamıştı. İstanbul'da, 77.735 kişilik Ermeni nüfusunun sadece isyanlarla ilişkisi görülen 2.345'i gönderilmişti. İzmir'de 20.000 Ermeni'nin hiçbiri sürülmedi. İç Anadolu ve Anadolu'nun güneyinde oturan Ermeniler yerlerinde kaldılar. Şu halde sürgün sırasında 1.000.000 Ermeni'nin öldüğü ithamları sadece iyi bir hayal ürünüdür. Her halükârda Suriye'ye, Irak'a ve Kafkasya'ya giden Ermenilerin oranı ile Türkiye'de bulunan Ermenileri hesaplarsak Ermenilerden daha çok Türk kayıplarının olduğunu görürüz.

Ermeni halkının sözde kıyımı konusunda ithamların dayanağına gelince her zaman büyük zorluklar vardır. Bu olayları açıklamak için esas alınan başlıca dayanakları: The Treatment of Armenians on the ottoman Empire (1915-1916) başlıklı bir kitap ve 1918'de Halep'te İngilizlerce elde edilen Talat Paşa'ya atfen sözde bir belgedir.

Kitabı ciddiye almamak gerekir, özellikle Blue Book adıyla tanınan, zira İngiliz servislerin propagandası olarak çok taraflıdır. Zaten 1916'da yayınlanması çok manidardır. Bu tarihte İtilâf kuvvetlerinin Çanakkale Boğazı'nı geçerek İstanbul'da karaya çıkma girişimleri başarısızlıkla sonuçlandı. Kutu'l Amera'da Türk birlikleri bir İngiliz ordusunu esir etmişti. İngiltere, Rusya, Fransa arasında yapılan gizli bir antlaşmayla Osmanlı İmparatorluğu aralarında paylaşılmıştı (26 Nisan).

Özerk veya bağımsız Ermenistan bu devletlerce Berlin Antlaşması'ndan beri milliyetçilik, din ve medeniyet adına desteklenmesine rağmen buralar Rusya ve Fransa arasında eşitçe paylaşılması garip birşeydi.

O sırada meşhur "Blue Book" yayınlandı. Elbette diğer amaçları arasında kamuoyunu yanıltmak ve büyük devletlerin her zaman Ermeni meselesinde yakından ilgilendikleri etkisi verebilmek vardı.

"Talat Paşa'nın Ermenilerin kökünü kazıma niyetinde olduğunu ispatlayacak sözde belge şimdiye kadar ortaya çıkmadı. Fakat aksine Talat Paşa'nın dostu Cevat Paşa hatıralarında Ermenilerin bizden kendisine gelip insanca muamele gördüklerini söylediklerini anlatıyor.

PARİS BARIŞ KONFERANSINDA ERMENİ MESELESİ

I.Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle, sağlam iddialara dayanmayan sürgünler konusundaki niyetleri daha açık ve net olarak ortaya çıktı. Bağımsız Ermenistan için harekete geçen Ermeni liderler İtilâf ülkelerine yaptıkları hizmetleri dile getirmeye başlamışlardı. "1919'da, Paris Konferansı'nda Ermeni heyeti liderlerinden birisi savaşa Rusların yanında gönüllü bir ordu oluşturarak nasıl kauldiklarını

çoşkulu bir halde dile getirdi." Osmanlı Parlamento üyesi de olan bu zat savaştan bir buçuk ay önce Ermenilerin başlatığı hareketleri bütün ayrıntılarıyla anlattı. Böylece bizzat Ermenileri I.Dünya Savaşı sırasındaki sürgünün sorumluluğunu onlara ispatlayabilirlerdi.

Büyük bir Ermenistan'ın kuruluşunda Barış Konferansı'nın politik etkilerini bağımsız, namuslu ve özgür araştırmacıların elde ettiği sonuçlara işaret etmek lüzumludur.

I.Dünya Savaşı'nın son yıllarında bir Amerikan Komisyonu Ermeni meselesini araştırmıştı. Bu komisyon şu sonuca varmıştı:

"Şöyle veya böyle özerk Ermenistan gerçekleşirse, mutlu bir Ermeni azınlığın Müslüman Türkiye'nin büyük bir çoğunluğunu idare etme ayrıcalığına sahip olacak. Ermeni meselesi bu şekilde sonuçlanırsa bir taraftan anti demokratik diğer taraftan dengeyi kurmak için elverişsiz olurdu.

Fakat, bu tür açıklamalar galip devletleri Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşmak için gizli planlarını uygulamaya koymaya engel olmaya yetmeyecektir. Ayrıca Vilson Prensipleri'ne rağmen Manda formülü de uydurulmuştu. Bu prensiplere rağmen Özerk Ermenistan fikri ilân edilebilmiş ve ABD'ye savunucu olması önerilmiştir. Başkan Vilson'un kişisel kanaati bu öneriyi kabulden yanaydı. Fakat kamuoyunu hazırlamak için sözde Ermeni kıyımından faydalanmak gerekirdi. Bu sırada Türkiye kesin bir şekilde, "Doğu Anadolu'da olayları araştırmak için Avrupalı veya Amerikalı bir komisyonunun soruşturma komisyonu olarak gönderilmesini istedi. İngiltere ve Fransa'nın 24 Mayıs 1915 itirazlarıyla buralarda resmi bir soruşturmayı reddettiler. Zira uydurma bir Ermeni meselesindeki rolleri gün gibi ortaya çıkardı. Herşeye rağmen kamuoyunun baskısıyla oluşan bir Amerikan soruşturma komisyonunun gönderilmesini engellilemediler.

1919 sonbaharında General James G.Harbord'un başkanlığında soruşturma komisyonu olayların vuku bulunduğu bölgeleri ziyaret etti. Paris'teen hareketi öncesi mevzulardaki incelemelerine başlayan General Harbord'un açıklamalarının altını çizmek gerekir.

"Ermeni Meselesini uzmanların hiçbiri Orta Doğu'yu ziyaret etmemiştir. Paris'te, Ermeni Milli Konsey Başkanı M.Bogos Nobar ile bir görüşmem oldu. Ona en son ne zaman ve niçin Ermenistan'da bulunduğunu sordum. Cevabı şu idi: "Hiç". Vazifemiz zor idi. Ermeni olaylarını araştırmak zorundayız. Oysaki, bu konuda kaynakların bir çoğu saf uydurma idi. Şahitlere inanmakta zor idi. Komisyonumuzun bir üyesi Paris'te bir Ermeni'yi anlatmıştı. O'na gerçekten bir "Genecide" olup olmadığını sormuş o da şu cevabı vermişti:

"Evet bu bir gerçektir, bizzat ben iki kez katledildim".

General Harbord'un soruşturma raporunda şunlar reddedilmişti.

1- Ermeni ve Türk halkı asırlardan beri yan yana, barış içinde yaşamıştı.

2- Ermeni sürgünleri boyunca, Türklerde önemli ölçüde kayıp verdiler. Türk köyleri yanmıştı. Rus ordusunun saldırılarında Rus ve Ermeniler tarafından Türk köyleri harap olmuştu. Savaşa giden beş köylü Türk'ün beşi de geri gelmemişti. Türk köylerinde 20-35 yaşlarında insanın bulunmaması dikkat çekiciydi.

3- Hatta I.Dünya Savaşı arafesinde, bazı küçük bölgeler istisna tutulursa Ermeniler, Türkiye Ermenistanı'nda nüfusun çoğunluğunu hiç mi hiç teşkil etmezlerdi. Bugün, sürgün edilmiş Ermeniler yerlerine geri dönmüşü, onlar buralarda nüfusun çoğunluğunu oluşturmaktan uzak idi.

Ermeni liderler, General Harbord'un konseyinin soruşturmasından memnun kalmamışlardı. Ermenistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı şöyle diyordu: "Ermenistan'ın askere ihtiyacı var, soruşturmacılara değil... Ermeni meselesinin önünde henüz tereddütlerimiz vardı. Bu Enver Paşa ve Mustafa Kemal'in katli ile sona erecekti."

Şu halde Ermeni propagandası devam ediyordu. Fakat General Harbord'un raporundan şu cümleleri okuyabiliriz: "Türkiye'ye giden Ermeniler, bugün hiç bir tehlike taşımıyorlar. Hatta Rus, İngiliz veya Fransız ordularında hizmet eden Ermeniler Türkiye'de silah taşımaya ihtiyaç duymaksızın özgürce yaşıyorlar."

General Harbord yalnız Ermeni meselesinin sebepleri dile getirmiyordu. Benzer problemleri araştırmış olanlarda aynı sonuçlara varmıştı. İstanbul'da ABD

olağanüstü komiseri Amiral Bristol, Ermenistan'ın oluşturulmasını inceleyen bir komitenin faaliyetleri konusunda 19 Aralık 1920 tarihinde arkadaşlarından birine yazdığı bir mektubunda şöyle diyordu:

"Türkiye'nin, Ermenistan topraklarının bir kısmını bırakması örgütleyebilen bir komiteyi tasavvur edemiyorum. Olursa bu gerçekleşirse veya daha haklı sebepleri temel olarak alırsa veyahutta Türkiye'yi cezalandırmak için Türklerin nüfus olarak çoğunlukta olduğu topraklarının bir kısmını Ermenilerin idaresine bırakılmış olacaktır. Fakat bu olayda can sıkabilecek ceza verilmesi isteniyor ki bunun kendini cezalandırmak olarak görüp reddedilmesi ihtimal dahilindedir. Problemin iki cephesinin olduğunu biliyordum. Bu yerler, ziyarete gelmiş Komite üyelerinin olduğundan enimdi. Onlar madalyonun yalnız bir tarafını biliyorlardı.

Savaşın sonra Türkiye'de bulunmuş Fransız subaylarının bu "Ermeni katliamı" konusundaki fikirleri de değişmişti. Bu konuda araştırmalar yapmış bir Fransız gazeteci isimlerini saklayarak Fransız subayların şahitliğini anlatıyor:

"Eşkiyalık hikayeleriyle bizi aldattılar. Gerçekte hristiyan Ermenilerin katliamı diye birşey yoktu. Yalnız hainler ölümle cezalandırılmıştı... Türkler yasal savunmaları için ciddi tedbirler almak zorunda kalmıştı... Savaş sırasında düşman karşısındaysanız sizi sırtınızdan hançerlemek isteyenlere karşı merhametsizce hareket etme iznini size verir. Savaşın bir orduya karşı Türklerin ülkelerini hararetle savunmalarından ibaret bir yüce haktır".

"Kandırılmıştık. Türkler iyi insanlardır. Osmanlılara karşı bizi kıskırtmak ve bizi meşgul etmek için uydurulmuş masaldı, bu katliamlar".

Böylece emperyalist ülkeler ve Ermeni ihtilâlciler tarafından başlangıcından sürgüne kadar son safhasına gelmiş ve Ermeni meselesinin gerçeklerini saklamak için dokunan kumaş yırtılmış oluyordum. Fakat bunun Paris Konferansı'nda büyük bir etkisi olmadı. Başkan Wilson tarafından çoktan beri belirlenen sınırlarda Doğu Anadolu topraklarında bir Ermenistan oluşturulması, Osmanlı Devletleri'nin imzalamak zorunda kaldığı Sevr Antlaşması'yla gerçekleştirilmiş olacaktı.

Türk milleti Kurtuluş Savaşı'yla bu antlaşma kabul etmedi. Böylece hem Ermeni meselesine hem de 50 yıldan beri devam eden emperyalistlerin amaçlarına son vermiş oldu.

Bugün Ermeni meselesi tarihe mal olmuştur. Tarih incelendiğinde Türk ve Ermenilerin asırlarca, barışla birlikte yaşadığı ve emperyalistlerin kışkırtmaları temelsiz iddialarla Türklere karşı hasım olmak zorunda kaldığı görülür. Her zaman Türk ve Ermeniler bu kışkırtmalar yüzünden meydana gelen ölümleri hatırlamak zorunda kalacaklar. Tarih ve insanlar şehitliklere saygıyı istiyor, Türk-Ermeni dostluğunun devamını zorunlu kılıyor ve de geçmişte yaşanan acı olayların sömürülmesine asla müsaade etmiyor.